

JUSTYNA DOROFIEJCZUK-PARADNY¹

SŁAWOMIR ZAWISZA

*Katedra Ekonomiki i Doradztwa w Agrobiznesie
Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy*

ORGANIZACJA I FUNKCJONOWANIE DORADZTWA ROLNICZEGO W KANADZIE

1. Wstęp

Współczesne systemy doradztwa rolniczego mają w różnych krajach swoją specyfikę, wynikającą z odmiennych uwarunkowań rozwoju struktur instytucjonalnych. Różnice w ewolucji doradztwa rolniczego doprowadziły do ukształtowania się oryginalnych rozwiązań organizacyjnych, spełniających oczekiwania środowisk rolniczych. Jednym z krajów mniej znanych z konstrukcji systemu doradztwa jest Kanada. Poznanie funkcjonowania doradztwa rolniczego jest interesujące, ze względu na rozwinięte rolnictwo w tym kraju. Jak bowiem wiadomo, w krajach o sprawnie działającym sektorze rolnym, występują skuteczne systemy wsparcia doradczego. Celem opracowania było scharakteryzowanie zasad funkcjonowania doradztwa rolniczego w Kanadzie oraz etapów jego rozwoju. Praca została zrealizowana na podstawie studiów literaturowych oraz przeglądu materiałów zamieszczanych na stronach internetowych instytucji związanych z realizacją zadań doradztwa rolniczego w Kanadzie.

2. Kształtowanie się doradztwa rolniczego w Kanadzie

Formalnie status doradztwa w Kanadzie nie został ustalony aż do połowy XVIII wieku. Jednak historia wskazuje, że niektóre rodzaje doradztwa były praktykowane znacznie wcześniej. Jednym z pierwszych zanotowanych przypadków doradztwa było w 1606 roku założenie eksperymentalnego pola materiału siew-

¹ Justyna Dorofiejczuk-Paradny przebywała kilka lat w Kanadzie i przygotowała pracę magisterską w Katedrze Ekonomiki i Doradztwa w Agrobiznesie pod kierunkiem Sławomira Zawiszy.

nego w Nowej Szkocji. Przez wiele lat były stosowane takie metody doradztwa, jak: demonstracje nowych technik, eksperymentalne gospodarstwa, instytuty dla kobiet, szkoły rolnicze, a także rolnicze wystawy. W XVIII i XIX wieku w Kanadzie i Stanach Zjednoczonych rozpoczęły wzmożoną działalność towarzystwa rolnicze, podobne do tych założonych w Europie. Towarzystwa te umożliwiały dostęp do nieoficjalnej edukacji, korzystając z umiejętności i wiedzy swoich członków w celu rozpowszechniania informacji na obszarach wiejskich. Większość wczesnego doradztwa była prowadzona za pośrednictwem tych towarzystw rolniczych [Blackburn, Vist 1984].

Pierwowzorem doradztwa rolniczego na Kontynencie Amerykańskim były działania podjęte w drugiej połowie XIX wieku w USA. Jak wskazują Cash [2001] oraz Blackburn i Vist [1984] zapoczątkowało to powstanie i rozwój ogólnokrajowego systemu doradztwa rolniczego, który stał się przykładem dla wielu innych krajów. Bardzo ważne jest rozpoznanie stopnia, w jakim w Kanadzie wzorowano się w celu ukształtowania fundamentów formalnej pracy doradczej na podstawie Spółdzielczego Serwisu Doradztwa (Cooperative Extension Service) CES [Blackburn, Vist 1984]. W Kanadzie jednak udzielanie usług doradczych jest historycznie zdecentralizowane, bowiem uprawnienia przekazano władzom na szczeblu prowincji [Rivera 2001]. Kanadyjskie rolnicze uniwersytety i rząd federalny nie ponoszą odpowiedzialności i nie mają obowiązku świadczyć usług doradczych, są bardziej wypełnieniem istniejącego publicznego systemu na poziomie prowincji [Blackburn, Vist 1984]. W Kanadzie funkcjonuje utworzony w 1867 roku British North America Act, który określa, że za edukację i doradztwo odpowiedzialne są rządy poszczególnych prowincji. Rząd federalny nigdy nie był bezpośrednio zaangażowany w edukację z zakresu doradztwa rolniczego, z wyjątkiem działań w ramach swoich stacji badawczych. Większość prac doradczych w zakresie rolnictwa, gospodarstwa domowego oraz współpracy z młodzieżą było podejmowanych przez prowincjonalne wydziały rolnictwa. W 1868 roku, federalny rząd Kanady utworzył Ministerstwo Rolnictwa z dawnego wydziału rolnictwa. Kanadyjski system doradztwa rolniczego rozrósł się i rozwinął w różnych kierunkach. Przyczyniło się to do tego, że schematy organizacyjne, role i obowiązki systemu doradztwa rolniczego w całej Kanadzie są unikatowe i różnią się w poszczególnych prowincjach, w zależności od lokalnej sytuacji. Państwowe i prywatne instytucje współpracują ze sobą w celu dostarczenia informacji niezbędnych do spełnienia potrzeb użytkowników. Jest to system współpracy, gdzie nie jest ona nakazana przez przepisy prawne, ale jest konieczna do uzyskania satysfakcjonujących wyników [Boone 1989]. Kontrolowanie i finansowanie państwowego doradztwa rolniczego jest podzielone pomiędzy federalny, prowincjonalne i lokalne rządy. Głównym źródłem finansowania państwowego doradztwa rolniczego są prowincjonalne rządy. W poszczególnych prowincjach działają programy finansowane

przez wszystkie szczeble rządowe, lecz istnieje potrzeba większej integracji badań i rozszerzenia systemu. Część programów doradczych ma charakter centralny i zaspokaja potrzeby ogólnokrajowe, jednak większość różni się w każdej prowincji. Realizacja wielu programów odbywa się w ramach specjalistycznych grup rolników, jak na przykład producenci pszenicy, hodowcy drobiu itp.

Po zakończeniu drugiej wojny światowej w 1945 roku nastąpił szybki wzrost produkcji rolniczej w Kanadzie. Raczkujące wówczas usługi doradcze uległy szybkiemu rozwojowi i powstała sieć biur doradczych w całym kraju. Wiele innych usług zostało dodanych do udzielania podstawowych informacji o produkcji roślinnej i zwierzęcej. Należą do nich usługi z zakresu: ekonomii, inżynierii rolniczej, nawadniania, przetwórstwa spożywczego, marketingu i zarządzania, a także prowadzenie klubów 4-H, według wzorów znanych w USA². Wzrost ten sięgał lat siedemdziesiątych. Niektóre prowincjonalne rządy powołały do życia nową usługę, udzielanie rządowych kredytów dla rolników na zakup ziemi, zwierząt i sprzętu rolniczego. W niektórych przypadkach rola obsługi kredytów została dodana do obowiązków doradcy rolniczego. W związku ze wzrostem wsparcia rządu dla technicznej działalności rolniczej nastąpił rozwój technicznych usług oferowanych przez sektor prywatny. Firmy sprzedające maszyny, nasiona, nawozy, herbicydy i pasze zwierzęce stwierdziły, że odpowiednio wyszkoleni reprezentanci udzielający technicznych informacji rolniczych pomogą w zwiększeniu sprzedaży ich produktów [Young 2002].

Niektóre prowincje zatrudniały ekonomistów z zakresu gospodarstw domowych do pracy z rodzinami rolników w zakresie żywności, żywienia, mieszkania, odzieży i zarządzania przedsiębiorstwem. W latach siedemdziesiątych funkcjonowała największa liczba państwowych doradców rolniczych. Zaostrzone budżety prowincjonalne i dodatkowo pojawienie się prywatnych przedstawicieli dostarczających te same usługi spowodowało zmniejszenie liczby ekonomistów gospodarstw domowych w niektórych okręgach i całkowite wyeliminowanie w innych. Wielu ekonomistów przekwalifikowało się też z pełnienia usług w zakresie prowadzenia gospodarstwa w kierunku zarządzania produkcją i rozwoju przedsiębiorczości [Young 2002].

W połowie lat osiemdziesiątych dwie rzeczy znacząco wpłynęły na doradztwo rolnicze w Kanadzie. Pierwsza to ogólne spowolnienie gospodarcze, które spowodowało spadek eksportu produktów rolnych. Ponad 50% produkcji rolnej w Kanadzie była wtedy eksportowana. Rolnicy oczekiwali od rządu większego wsparcia w postaci dopłat, chroniących przed drastycznym spadkiem dochodów gospodarstw rolnych. W tym samym czasie oczekiwali oni dalszego realizowania programów związanych z produkcją i usługami. Po drugie udzielane pożyczki

² Skrót 4-H pochodzi od pierwszych liter słów; head, heart, health, hands (głowa, serce, zdrowie, ręce).

rządowe zostały wstrzymane, rządy wróciły do prowadzenia zrównoważonego budżetu. Ciągłe zapotrzebowanie na zwiększenie wydatków na zdrowie, edukację i opiekę socjalną zmusiły prowincjonalne wydziały rolnictwa do podjęcia trudnych decyzji. Zlikwidowane zostały niektóre programy doradcze, a pracownicy zwolnieni [Young 2002].

W ciągu ostatnich lat zmianom uległo całe rolnictwo. W 1930 roku w rolnictwie zatrudnionych było ponad 50% ludności. Zmieniła się także rola Kanady, jako głównego eksportera produktów rolnych. Zmiany w rolnictwie od produkcyjnego kierunku do rynkowego spowodowały zmiany w doradztwie rolniczym. Ministerstwa Rolnictwa w prowincjach zwiększyły uwagę na przetwarzanie produktów rolnych. Doradztwo rolnicze skoncentrowane na produkcji było początkowo skierowane na zwiększanie ilości produkcji i podnoszenie jej jakości. Pozwalało to producentom na produkowanie i sprzedawanie większej ilości i wyższej jakości towaru. Kwestie związane z zarządzaniem wokół tego typu produkcji dotyczyły decyzji związanych z finansowaniem, kosztami produkcji, zakupem dóbr inwestycyjnych i zyskami. Cała ta sytuacja spowodowała większe skupienia się na przetwórstwie produktów rolniczych, kosztem wywarzania samych towarów rolnych. Ich oczekiwania związane z doradztwem rolniczym także uległy zmianie. Producenci stali się znacznie bardziej nastawieni na potrzeby rynku oraz sygnały w odniesieniu do rodzaju produktu i jakości. Specjaliści zarządzania i marketingu pracowali z rolnikami w celu pomocy w rozwiązywaniu problemów podaży i popytu, cen i kwestii transportu. W czasie, gdy gospodarstwa rolne i zakłady przetwórcze rosły pod względem wielkości, potrzeby rąk do pracy na farmach rosły także. Często rodzina rolnika nie wystarczała, trzeba było zatrudnić osoby z zewnątrz. Rolnicy nie byli szczególnie doświadczeni w kontaktach z pracownikami najemnymi. Zwracali się o pomoc do przedstawicieli doradztwa rolniczego, aby uzyskać pomoc w zarządzaniu zasobami ludzkimi. Uniwersytety, uczelnie i pracownicy doradztwa rolniczego szybko zdali sobie sprawę z koniecznością zapewnienia zintegrowanej edukacji w następujących obszarach: współpraca prowincjonalnego i federalnego rządu we wspieraniu rozwoju komputerowych programów, które nauczą producentów dokonywania niezbędnych decyzji w sprawach produkcji, finansów i decyzji kadrowych. Ten rodzaj edukacji, początkowo kosztowny pod względem rozwoju i kosztu szkolenia może zredukować błędy, oszczędzić czas, pieniądze oraz daje większe możliwości zysku [Young 2002].

Niektóre prowincje osiągnęły równowagę budżetową, lecz wzrost wydatków na ochronę zdrowia i edukację spowodował zmiany w sposobie dostarczania programów przez rząd. Rządy niektórych prowincji są zdania, że nie powinno być konkurencji z sektorem prywatnym, jeżeli prywatny sektor jest w stanie lub ma możliwość świadczenia tych usług, to rząd nie powinien ich oferować. Doprowadziło to do prywatyzacji wielu programów rządowych i usług oraz przyjęcia pojęcia

„user pay” (użytkownik płaci). Koncepcja ta nakłada na użytkownika obowiązek zapłaty za towar lub usługę, którą otrzymują od symbolicznej kwoty do pełnych kosztów dostarczenia towaru lub usługi. Rządy spostrzegają taką politykę, jako sposób wspierania rozwoju i wzrostu sektora prywatnego. Rządy również położyły duży nacisk na większe zaangażowanie użytkownika w kierunku identyfikacji i usług świadczonych przez rząd i działania, jako partnerzy w ich dostarczaniu. Przykładem tego jest prywatyzacja laboratoriów badawczych gruntów i pasz oraz wymaganie od organizacji rolniczych pokrycia części kosztów w prowadzeniu doradztwa w zakresie produkcji roślinnej i zwierzęcej dla członków organizacji. Do zadań pracowników doradztwa rolniczego wraz z rozwojem kwestii ochrony środowiska, ekologii i bezpieczeństwa żywności zaczęło należeć dostarczanie informacji na te tematy. Pracownicy doradztwa rolniczego zarówno państwowego, a także i prywatnego współpracowali z rolnikami, aby informować ich o prawidłowym stosowaniu chemikaliów, nawozów i środków chwastobójczych. Doradcy pracujący z rolnikami zapewniają dostęp i wprowadzenie najlepszych praktyk zarządzania. W niektórych prowincjach, pracownicy instytucji rządowych znajdują się w niewygodnej pozycji. Do spełnienia mają dwie role, z jednej strony doradztwo w zakresie najlepszych praktyk zarządzania, a z drugiej strony egzekwowanie nieprzestrzeganych przez rolników przepisów [Young 2002].

Wraz z postępowaniem technologicznym przemysłu rolnego nastąpiła zmiana roli doradców rolniczych. Od agenta, który posiada ogólną wiedzę na każdy temat, który wiedział dużo, ale nie specjalizował się w żadnej dziedzinie, w kierunku wyspecjalizowanych agentów doradczych. Wielu doradców rolniczych posiada wyższe wykształcenie rolnicze, tak samo jak wielu rolników, z którymi współpracują. Niektóre prowincje, jak Prince Edward Island i Manitoba wzmocniły rolę agenta z ogólną wiedzą poprzez podnoszenie ich kwalifikacji, ciągłe kształcenie i szkolenie. Inne prowincje jak Ontario i Alberta zwiększyły rolę specjalistów doradczych. Specjaliści w większości posiadają studia magisterskie lub doktorskie i pogłębioną wiedzę w określonej dziedzinie. Wymagano od nich, aby obsługiwali znacznie większy obszar geograficzny. Aby dotrzeć do większej liczby rolników specjaliści poświęcali więcej czasu na wymianę informacji za pośrednictwem organizacji rolniczych i na szkolenia pracowników prywatnych firm [Young 2002].

Wraz z rozwojem internetu zmienił się sposób dostarczania informacji do zainteresowanych. Już same ulotki i broszury (które mogą zawierać stare, nieaktualne informacje, sprzed kilku lat) są niezadowolające. Potrzeby informacyjne mogą być spełnione przez bezpośredni i łatwy dostęp do najbardziej aktualnych informacji, posegregowane w sposób łatwy do zrozumienia i zastosowania. Większość prowincji opracowała strony internetowe, za pośrednictwem których rolnicy mają dostęp do najnowszych informacji na temat produkcji, ekonomii, marketingu i polityki dotyczących lokalnych terenów lub całego świata. Te strony internetowe

okazały się bardzo skutecznym i wydajnym sposobem rozpowszechniania informacji dla rolników mających dostęp do komputera i łącza internetowego zdolnego do obsługi transmisji danych, lecz sam fizyczny dostęp nie jest wystarczający. Potrzebne są umiejętności do korzystania z tej technologii. Młodszy rolnicy są znacznie bardziej skłonni do korzystania z tych technologii. Wraz z dostępem do Internetu, producenci są w stanie wykorzystywać jego zasoby i e-mail do poszukiwania odpowiedzi na pytania z całego świata 24 godziny na dobę [Young 2002].

Ta różnorodność podejścia do publicznego doradztwa powinna być uznana za atrybut kanadyjskiego systemu. Funkcjonowanie systemów na poziomie ogólnopństwowym, prowincjonalnym i powiatowym jest dużo bardziej odpowiednie dla poszczególnych obszarów geograficznych [Baker 1987]. Doradztwo rolnicze w Nowej Funlandii (Newfoundland) rozpoczęło działalność wraz z powstaniem w 1842 roku pierwszego społeczeństwa rolniczego i zatrudnieniem pracowników doradztwa rolniczego. W 1908 roku został opracowany model gospodarstwa, które stało się częścią państwowych gospodarstw eksperymentalnych. W 1933 roku powstał Wydział Rolnictwa i zatrudniono pierwszego przedstawiciela doradztwa rolniczego do ścisłej współpracy z rolnikami w terenie. W prowincji Nowa Szkocja (Nova Scotia) pierwszy oficjalny przedstawiciel doradztwa w rolnictwie został zatrudniony w 1914 roku i współpracował nie tylko z rolnikami, ale również spędzał wiele czasu z młodzieżą wiejską kładąc podwaliny pod rozwój pierwszych klubów 4-H. W Nowym Brunswiku (New Brunswick) doradztwo rolnicze zostało ustanowione w 1917 roku, ale dużo wcześniej było prowadzone przez organizacje rolnicze, pierwszy raz zorganizowane w 1850 roku. Na Wyspie Księcia Edwarda (Prince Edward Island) historia doradczych organizacji rolniczych sięga 1803 roku. Doradztwo rolnicze na terenie prowincji było prowadzone przez dwadzieścia Instytutów Rolniczych, gdy powstało w 1901 roku Ministerstwo Rolnictwa. W 1913 roku rząd Kanady zapewnił środki finansowe i wykwalifikowany personel, aby pomóc w rozwinięciu programów doradczych. W Quebec pierwsi agenci rolnicy w terenie byli zatrudnieni w 1913 roku i stali się prekursorem obecnych usług doradczych na terenie tej prowincji. W Manitobie dopiero w 1915 roku Departament Rolniczy powołał Służby Doradcze (Extension Service) ze stanowiskami dla siedmiu doradców rolniczych. Pierwszy klub 4-H w Kanadzie powstał w Manitobie w 1913 roku. Tysiące europejskich osadników przybyło do Saskatchewan w końcu XIX i na początku XX wieku. Wielu z nich miało niewielkie lub żadne doświadczenie rolnicze. Pierwsze organizacje rolnicze powstały w 1884 roku w celu dostarczenia niezbędnych informacji dotyczących rolnictwa mieszkańcom obszarów wiejskich. W 1905 roku służby doradcze rozpoczęły działalność, a w 1910 roku zawarte zostało porozumienie pomiędzy rządem prowincji, a lokalnym uniwersytetem na temat odpowiedzialności uczelni za prace doradcze na terenie prowincji. Wraz z wprowadzeniem przedstawicieli

doradczych w 1945 roku funkcjonowanie doradztwa zostało ponownie przejęte przez rząd prowincji. W prowincji Alberta powołano Departament Rolnictwa w 1905 roku. Pierwsi terenowi reprezentanci rozpoczęli funkcjonowanie w 1916 roku. Powstały również szkoły rolnicze i farmy doświadczalne w celu dostarczenia informacji na temat rolnictwa farmerom i ich rodzinom. Sporadyczne próby rozwoju doradztwa w British Columbia odnotowano już w 1786 roku. W 1897 roku Departament Rolnictwa w prowincji podjął się odpowiedzialności za poprawę produkcji rolnej i świadczenie usług doradczych [Young 2002].

3. Rozwój doradztwa rolniczego w prowincji Ontario

W Ontario – podobnie jak w Stanach Zjednoczonych – rozwój doradztwa rolniczego jest powiązany z szeregiem istotnych projektów ustawodawczych. W prowincji Ontario między 1791 a 1841 rokiem ustanowiono przepisy umożliwiające zakładanie organizacji przez społeczeństwa rolnicze i zapewniające wsparcie finansowe tych organizacji z budżetu państwa w celu prowadzenia działalności służących poprawie stanu rolnictwa w prowincji. W 1878 roku Rolnicza i Eksperymentalna Unia w Ontario (Ontario Agricultural and Experimental Union) powstała żeby umożliwić studentom i wykładowcom powstałej w 1874 roku Rolniczej Szkoły i Eksperymentalnej Farmy w Guelph (Ontario School and Experimental Farm in Guelph) prace nad nowymi teoriami, technikami, wynikami badań i eksperymentów. Utworzenie Departamentu Rolnictwa w 1888 roku pozwoliło na rozwój partnerstwa pomiędzy organizacjami dostarczającymi doradztwo rolnicze, a uczelniami rolniczymi. W następnych latach w Ontario nadal się rozwijała koncepcja zapewnienia edukacji rolnej i odpowiednich informacji na temat produkcji rolnej, czego rezultatem było zatrudnienie pierwszego doradcy rolnego w 1906 roku [Blackburn, Vist 1984].

Punktami zajmującymi się doradztwem rolniczym były regionalne biura doradcze, których pracownicy zajmowali się: programami doradczymi z dziedziny rolnictwa, technicznymi i finansowymi problemami prowadzenia gospodarstwa domowego i współpracą z młodzieżą. Regionalne biura dostarczały wsparcia i pomocy specjalistów. Oprócz prowincjonalnych departamentów w dostarczaniu doradztwa rolniczego odgrywają rolę prywatne firmy rolnicze, media, w tym rolnicze, organizacje rolnicze, grupy branżowe i lokalne organizacje. Programy doradztwa rolniczego oferowane przez rząd były obsługiwane przez sieć regionalnych biur doradczych. Zmiany technologiczne w rolnictwie wspierane przez kadry doradcze nie tylko wpłynęły na strukturę rolnictwa i społeczności wiejskich, ale także na funkcjonowanie organizacji doradczych w różnych województwach. Aby poradzić sobie ze zmianami i reagować na zmiany polityczne, prowincjonalny system doradztwa rolniczego w ciągu ostatnich lat przeszedł przez częste reorganizacje, zmiany roli i zmiany struktury organizacyjnej. W czasach, gdy go-

spodarka kanadyjska znajdowała się w depresji i u władzy znajdowali się konserwatyści powstała tendencja ograniczenia funduszy na państwowe usługi doradcze w rolnictwie. Kanadyjskie instytucje doradcze ucierpiały z powodu cięć budżetowych, wydatki na doradztwo rolnicze podobnie jak na inne służby rządowe są traktowane, jako wydatki na usługi i wydatki konsumpcyjne [Gill 2001].

W Kanadzie doradztwo rolnicze funkcjonuje według zasady: „jedna wizja i wiele głosów”. Każda prowincja ma swoje organizacje i jest niezależna od innych. Doradztwo rolnicze w każdej prowincji jest inne, z tego powodu skupiono się na jednej z prowincji, a mianowicie Ontario. Produkcja rolnicza w Ontario przeprowadzana jest pod ścisłym ekonomicznym nadzorem w postaci kontroli dostaw i zarządzania produkcją. Pozwala to na uzyskanie interesujących informacji, dotyczących związku pomiędzy badaniem systemu doradztwa rolniczego i sposobów dostarczania informacji do rolników. Jednakże niezależnie od określonego systemu i narzędzi używanych do analizy i zarządzania nim, informacja jest ściśle związana z instytucjami zarządzającymi [Powell 2003]. W Ontario istnieje potrzeba zbudowania źródeł informacji do zarządzania gospodarstwem rolnym. Istnieją też potrzeby zrozumienia, dlaczego rolnicy poszukują pewnych źródeł i czy ich potrzeby zostają spełnione w ramach publicznego czy prywatnego systemu. W jaki sposób informacje powinny być rozpowszechniane i regulowane w celu umożliwienia pozytywnej transformacji z systemu doradztwa świadczonego przez sektor publiczny w kierunku doradztwa prywatnego. W Ontario działalności doradcze pozostające pod rządowym wsparciem obejmują: edukację i podstawowe szkolenia, doświadczenia, programy pilotażowe w zakresie społecznych kwestii: środowiska zdrowia i bezpieczeństwa. Także długoterminową stabilizację i ochronę zasobów naturalnych, dostarczanie informacji i serwisów rolnikom znajdującym się na szczególnie odległych obszarach i pracę z najbardziej poszkodowanymi grupami w społeczeństwie [Kidd i inni 2000, Marsh, Pannell 2000].

W 2000 roku w Ontario zamknięto trzydzieści pięć powiatowych biur doradczych, zastąpiono je trzynastoma biurami regionalnymi, dostępem do bezpłatnej linii telefonicznej i internetu. Po zamknięciu powiatowych biur zajmujących się doradztwem rolniczym „rząd Ontario i Ministerstwo Rolnictwa, Żywności i Obszarów Wiejskich w dalszym ciągu zamierzają być szeroko dostępne w celu zapewnienia pomocy, udzielania porad i wsparcia gdzie jest to potrzebne i kiedy jest to potrzebne” [OMAFRA 2000]. Strategia Ministerstwa w realizacji tej wizji to:

- zapewnienie wysokiej jakości obsługi klienta i usług doradczych,
- wspieranie konkurencyjności w sektorze rolnictwa i żywności w ramach prowincjonalnej gospodarki,
- wspieranie rozwoju obszarów wiejskich i zachęcanie do samodzielności,
- poprawa jakości świadczonych usług oraz stworzenie warunków dla wzrostu e-biznesu,

- współpraca z partnerami i innymi szczeblami władzy w celu wyrównania szansy dla społeczności rolniczych i wiejskich,
- zwiększenie wydajności [OMAFRA 2000].

W odróżnieniu od swoich amerykańskich sąsiadów większość kanadyjskich uniwersytetów nie jest zaangażowana w istotnym stopniu w doradztwo rolnicze. Istnieją wyjątki takie jak University of Guelph. Ministerstwo Rolnictwa w Ontario współpracuje z Uniwersytetem Rolniczym w Guelph. Zajmował się on doradztwem rolniczym w przeszłości i zobowiązał się do kontynuacji świadczenia usług doradczych. Posiada również silne rolnicze programy akademickie i jest liderem w badaniach i szkoleniach na tematy związane z doradztwem rolniczym. Szkoły rolnicze raczej koncentrują się na szkoleniach technicznych dla konkretnego obszaru, są bardziej zaangażowane w lokalne rolnictwo [Young 2002]. W 1996 roku ta współpraca została sformalizowana w formie specjalnej umowy, zgodnie z którą rząd zapewnia roczne fundusze na prowadzenie badań. Jednym z najbardziej znaczących skutków tej współpracy jest udostępnienie badań i wiedzy regionalnym rolnikom i producentom. Informacje są rozpowszechniane za pośrednictwem indywidualnych spotkań z rolnikami i producentami, organizowane są konferencje, udostępniane internetowe raporty. Producenci powołują się na uzyskane informacje przy podejmowaniu kluczowych decyzji produkcyjnych. Uniwersytet we współpracy z OMAFRA i lokalnym Stowarzyszeniem Poprawy Gleby i Upraw organizują konferencje kilka razy w roku. Umożliwia to rolnikom zdobycie wiedzy na temat nowych technik i technologii oraz zrozumienie problemów mogących pojawić się w gospodarstwie. Przekazywanie wiedzy odbywa się poprzez wykłady i warsztaty. Spotkania te przyciągają setki zainteresowanych. Naukowcy z uniwersytetu także organizują ponad 300 szkoleń i seminariów doradczych rocznie dla różnych grup branżowych rolników. Regionalne potrzeby badawcze są realizowane w uniwersyteckich kampusach i wielu ośrodkach badawczych. Specjaliści w ministerstwie przygotowują informacje i materiały szkoleniowe dla klientów na temat nowo opracowanych badań i technologii w celu zapewnienia bieżącego dostępu do najnowszych osiągnięć [www.omafra.gov.on.ca].

Rolnictwo jest to dynamiczny dział gospodarki, który wymaga od producentów i plantatorów wdrażania nowych technologii, obserwacji zmieniających się rynków produkcji rolnej. We współpracy z uczelniami w Ontario i finansowanym przez państwo programem Rolnicze Umiejętności (Canadian Agricultural Skills Service) oferowane są porady dla rolników i ich współmałżonków. Umożliwia to szeroki dostęp do szkoleń mających na celu poprawę rentowności gospodarstw rolnych i dochodów netto rodziny. Rodzaje szkoleń i możliwości edukacyjne dla uczestników programu są zróżnicowane i obejmują następujące elementy: umiejętności komputerowe, zarządzanie i planowanie, księgowość on-line i szkolenia kierowców [www.omafra.gov.on.ca].

Kanada nie ma jednolitego systemu doradztwa rolniczego, ma programy doradcze. Kanadyjska polityka rolna podlega odpowiedzialności obu rządów federalnego i prowincjonalnych. Stopniowa struktura doradztwa rolniczego daje prawo prowincjom do tworzenia własnych programów i przepisów. Prowincje mają różne interesy i problemy wynikające z rodzaju oferowanych produktów i charakteru ich społeczności. Federalna agencja zajmująca się rolnictwem w Kanadzie (Agriculture and Agri-Food Canada) uległa restrukturyzacji w 2000 roku. Rząd federalny nie jest zaangażowany w bezpośrednie dostarczanie serwisów doradczych. Pracownicy prowincjonalnego doradztwa rolniczego wykorzystują wiele programów federalnych w rozwoju swoich programów doradczych. Restrukturyzacja ta wskazuje na położenie większego nacisku rządu federalnego na potrzeby bezpieczeństwa i pomocy dla rolników. Ministerstwo Rolnictwa w Ontario i rząd federalny Rolnictwa i Żywności Rolniczej w Kanadzie (Agriculture and Agri-Food Canada) oferują nieobowiązkowe, finansowane przez rząd programy doradcze zarządzania ryzykiem w produkcji rolniczej dla rolników. Ministerstwo wraz z producentami żywności jest odpowiedzialne za bezpieczeństwo żywności w ramach wojewódzkich programów kontroli. Koronna agencja AGRICORP zapewnia bezpieczeństwo na zasadzie podziału kosztów programów, aby pomóc rolnikom w lepszym zarządzaniu ryzyka finansowego wywołanego przez ciężkie warunki pogodowe, wahania rynków towarowych. Utworzone nowe programy uzupełniają istniejące krajowe programy dotyczące radykalnego obniżenia dochodów rolniczych [Young 2002]. Programy dostępne dla rolników finansowane przez rząd prowincji Ontario lub rząd federalny podzielone są na grupy. Dostępne dla rolników są: programy z zakresu doradztwa biznesowego, edukacyjne programy zarządzania ryzykiem przedsiębiorstw, finansowe programy pomocy, ochrony środowiska i programy ochrony, monitorowania stanu zdrowia i inspekcje gospodarstw, a także specyficzne programy dotyczące danej branży dostępne poprzez grupy branżowe.

W dalszym ciągu priorytetem dla rządu jest przekazywanie informacji na temat najnowszych technologii rolnikom. Ministerstwo i Stowarzyszenie Do Spraw Gruntów i Upraw w Ontario wzmocniło więzi na poziomie regionalnym w celu zapewnienia wysokiej jakości informacji i porad na temat innowacyjnych metod produkcji udostępnianych społeczności rolniczej. Sukces w dzisiejszym dynamicznym społeczeństwie zależy od stopnia, w jakim rolnicy, rodziny wiejskie i przedsiębiorstwa rolnicze mają dostęp do potrzebnych informacji, gdy ich potrzebują. W ramach państwowego doradztwa rolniczego mogą skorzystać z kilku opcji, aby uzyskać informacje na temat produkcji i zarządzania gospodarstwem rolnym:

- Rolnicze Centrum Informacji (Agricultural Information Contact Centre AICC) dostarcza dostęp do bezpłatnego numeru telefonu w celu udzielania informacji na tematy produkcji rolniczej gospodarstw rolnych, firm agrobiznesowych i obszarów wiejskich.

- Na stronie internetowej OMAFRA są zawsze dostępne i aktualizowane codziennie informacje mające na celu pomoc w zarządzaniu przedsiębiorstwem i rozwiązywaniu kluczowych problemów stojących przed rolnictwem i obszarami wiejskimi Ontario.
- Warsztaty, seminaria i prezentacje dla zainteresowanych prowadzone są przez cały rok w kluczowych kwestiach, takich jak produkcja roślinna i zwierzęca, prowadzenie gospodarstwa i rozwoju obszarów wiejskich [www.info-source.gc.ca].
- Federalny i prowincjonalny rząd zapewniają wysoki poziom wsparcia rolnictwa i sektora rolno-spożywczego w Kanadzie, ale wsparcie to bardzo różni się między prowincjami. W Kanadzie duża część finansowanych ze środków publicznych badań jest prowadzona przez rząd federalny. Rząd udziela dotacji prywatnym instytucjom w celu prowadzenia badań naukowych. Na poziomie federalnym państwowe funkcje doradcze pełnione są przez Departament Rolnictwa i Żywności Rolniczej w Kanadzie (Agriculture and Agri-Food Canada), przez osobne wyspecjalizowane departamenty. Obowiązki oddziałów departamentu obejmują świadczenie usług umożliwiających opracowanie, wdrożenie i realizację programów. Oddziały zapewniają zespoły ludzi do pracy nad programami i wsparcie w zakresie wykonywania obowiązków. Istnieje wiele zespołów pełniących różne funkcje, zajmujących się poszczególnymi programami:
- Specjalny powołany zespół; Renewal Team jest zaangażowany w pomoc producentom w ciągłym uczeniu się i poznawaniu nowych technik zarządzania, aby dotrzymać kroku szybko rozwijającemu się rolnictwu. Renewal Team jest zobowiązany do zwiększenia dostępności do publicznych i prywatnych usług doradczych i informacji na temat marketingu i zarządzania gospodarstwem rolnym. Dostarcza narzędzi i usług, które mają na celu poprawę rentowności rolnictwa i lepszy dostęp do postępu naukowego.
- Drugi zespół tego departamentu rządu federalnego Delivery Team - zespół komunikacji i konsultacji kieruje rządową reklamą rolnictwa i żywności, wydawnictwami, konsultacjami i badaniami opinii publicznej, relacjami z mediami. Zespół jest również odpowiedzialny za zarządzanie i rozwój działu i wewnętrznych stron internetowych. Zespół zajmujący się dostawą programów; Delivery Team zapewnia skuteczne, efektywne i skoncentrowane na kliencie dostarczenie programów i usług doradczych [www.info-source.gc.ca].

W dzisiejszych czasach sektor zajmujący się publicznym doradztwem w Ministerstwie Rolnictwa Żywności i Obszarów Wiejskich w Ontario (Extension Branch at the Ontario Ministry of Agriculture, Food and Rural Affairs OMAFRA) nazwany jest Oddziałem Obsługi Klienta (Client Services Branch). Jest on włączony do oddziału innowacji i konkurencyjności (Innovation and Competitiveness Division). Według informacji umieszczonych na stronie internetowej rzą-

du Ontario, do głównych zadań Oddziału Obsługi Klienta należy koordynowanie i dostarczanie wiodących informacji technicznych i biznesowych usług dla różnych grup klientów i zainteresowanych z całej prowincji [www.infogo.gov.on.ca]. Głównym kanałem, przez który informacje i usługi dostarczane są rolnikom i innym klientom jest strona internetowa OMAFRA i Rolnicze Centrum Informacji (Agricultural Information Contact Centre AICC). W ciągu 2004-2005 roku zarejestrowano 3.5 miliona odwiedzających stronę internetową, otrzymano 36000 telefonów i listów e-mail. Warty uwagi jest fakt, iż kontakty z AICC mogą się odbywać jedynie za pośrednictwem telefonu lub poczty e-mail, niemożliwy jest kontakt twarzą w twarz z pracownikiem AICC. Celem AICC jest odpowiadanie na pytania dotyczące rolnictwa, agrobiznesu i terenów wiejskich, działalność w regularnych godzinach pracy przez odpowiednio przygotowany personel. Jeżeli pracownicy nie są w stanie odpowiedzieć na pytanie, zainteresowany otrzymuje dane kontaktowe (numer telefonu, adres e-mail) do specjalisty z danej dziedziny, aby się z nim bezpośrednio skontaktować. OMAFRA publikuje i rozprowadza różne publikacje rolnicze, prowadzi ponad czterysta warsztatów i seminariów, jest gospodarzem sześciu imprez targowych rocznie. Istnieje także trzynaście lokalnych punktów informacyjnych (Resource Centre Client Information Sites RCCIS) na terenie południowego Ontario, sześć punktów obsługi klienta w północnym Ontario i pięćdziesiąt siedem Rządowych Centrów Informacyjnych w całym Ontario (Government Information Centre GIC) [www.infogo.gov.on.ca].

Ministerstwo Rolnictwa stara się w ten sposób zmniejszyć koszty i utrzymać wysoki standard oferowanych usług. Zredukować dublowanie informacji i zwiększyć wydajność. Ministerstwo kontynuuje i kładzie nacisk na bliską współpracę z Rządowymi Centrami Informacyjnymi i Centrami Przedsiębiorczości w celu rozprowadzania wydrukowanych materiałów informacyjnych. Szuka alternatywnych dróg dostarczania rolnikom programów i informacji, z pomocą państwowego i prywatnego sektora. Z nową strukturą dostarczania informacji rolnikom i nowymi programami ministerstwo jest w stanie pomóc sektorowi rolniczemu uzyskać większą konkurencyjność i lepsze wyniki w nadchodzących latach. Na bieżąco wydawane są przez OMAFRA publikacje zawierające informacje i porady poświęcone różnym branżom rolniczym. Konsultanci i pracownicy agrobiznesu polegają na tych publikacjach przy podejmowaniu decyzji dotyczących rolnictwa. Organizowane warsztaty doradcze pomagają uczestnikom w ocenie ich działalności i opracowaniu planu działania. Obejmują one doradztwo we wszystkich aspektach funkcjonowania gospodarstwa rolnego; opracowanie strategii biznesu, marketingu, produkcji, zarządzania finansami, odpowiedzialności społecznej, planowanie struktury gospodarczej i ustalenie planów działania na rzecz poprawy sytuacji [www.infogo.gov.on.ca].

Pracownicy OMAFRA odgrywają kluczową rolę w ciągłym rozwoju Rolniczego Instytutu Zarządzania w Ontario (Agricultural Management Institute AMI).

Ta powstała w Ontario inicjatywa ma na celu zwiększenie dochodowości gospodarstwa rolnego poprzez poprawę praktyk zarządzania przedsiębiorstwem i odgrywa wiodącą rolę w rozwoju strategicznej wizji długofalowego sukcesu w sektorze rolnictwa. AMI zapewnia również fundusze w celu wspierania rozwoju i dostarczania narzędzi zarządzania, informacji, szkoleń dla rodzin rolniczych, menedżerów i doradców biznesowych. AMI jest finansowane przez państwowe organizacje rolnicze ze szczebla federalnego i prowincjonalnego [www.omafra.gov.on.ca].

W Ontario poza służbą państwową działalność doradcza prowadzona jest przez różne instytucje i organizacje, należą do nich kółka doradcze, związki rolnicze, stowarzyszenia i związki producentów, spółdzielnie i organizacje skupiające specjalistów w danych dziedzinach. Największe znaczenie mają trzy organizacje rolnicze, które także administrują rządowy program rejestracji farm. W Ontario wszystkie gospodarstwa rolne, które osiągają dochód powyżej \$7000 brutto są zobowiązane do corocznej rejestracji w programie rejestracyjnym ministerstwa rolnictwa (OMAFRA). A także uiszczenia rocznej opłaty w wysokości \$150 w jednej z akredytowanych organizacji. Fundusze te umożliwiają tym organizacjom reprezentowanie interesów rolników przed prowincjonalnym rządem Ontario i federalnym całej Kanady. W grudniu 2000 roku OMAFRA zawarło porozumienie z AGRICORP na dostawę programu rejestracji gospodarstw rolnych przez trzy poniżej wymienione organizacje rolnicze. Należą do nich: Federacja Chrześcijańskich Rolników w Ontario (Christian Farmers Federations of Ontario CFFO), Państwowa Unia Rolnicza w Ontario (National Farmers Union – Ontario NFU-O), Związek Rolniczy w Ontario (Ontario Federation of Agriculture OFA). CFFO jest ogólną organizacją dla gospodarstw rodzinnych. Wspiera gospodarstwa rodzinne, wartości rodziny i rozwoju społeczności wiejskiej. Koncentruje się on na zrównoważonym gospodarstwie rodzinnym i jakości życia rodzin rolniczych. OFA powstała w 1936 roku, jest bezstronną i niedochodową organizacją rolniczą, która obejmuje 49 powiatowych i rejonowych związków rolniczych, prawie 30 organizacji marketingowych i towarowych, a także edukacyjnych. National Farmers Union (NFU-O) promuje politykę żywienia rolnictwa w Ontario poprzez wzmocnienie rodzinnych gospodarstw rolniczych. Na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym. NFU-O jest zwolennikiem alternatywnych struktur i polityki rządu, które przeciwstawiają się zbiorowej kontroli żywności. Z rolnikami NFU-O działa w celu zachęcenia wspólnot wiejskich, do praktyki zrównoważonego środowiska i produkcji bezpiecznej i zdrowej żywności [www.farmbusreg.com]. Obok tych organizacji istnieje Canadian Federation of Agriculture (CFA), która jest największą w Kanadzie organizacją reprezentującą dwieście tysięcy rolników i ich rodziny. Powstała ona w 1935 roku, a dzisiaj istnieje, jako finansowana przez rolników organizacja patronacka reprezentująca wojewódzkie organizacje rolnicze i krajowe grupy towarowe [www.cfa-fca.ca].

Ważną organizacją w systemie doradztwa rolniczego jest także Canadian Society of Extension (CSE), jest to organizacja dla profesjonalistów i nauczycieli pracujących w doradztwie rolniczym. To towarzystwo naukowe i członek stowarzyszonej organizacji Agricultural Institute of Canada (AIC). Organizacja ta działa pod mottem: „Nie możesz nigdy trwale pomóc ludziom robiąc to dla nich, co oni sami mogą zrobić”. Wizją CSE jest skupienie się na sytuacji rolnictwa i obszarów wiejskich, pomaganie rolnikom używając doświadczeń i wiedzy pochodzącej od wszystkich członków organizacji. Poprawa gospodarki i środowiska naturalnego, trwałości i jakości życia. Organizowane są seminaria, konferencje, warsztaty, a przydatne informacje są umieszczane na stronie internetowej. Celem powołania stowarzyszenia jest dostarczenie medium, przez które informacje i technologie oferowane przez doradztwo rolnicze są rozpowszechniane. Poznając sytuację rolników rozpoznajemy i oceniamy ich potrzeby, oraz pomagamy zdobyć wiedzę i umiejętności niezbędne do skutecznego radzenia sobie z tymi problemami. Każdy praktykujący lub zainteresowany doradztwem i każdy kto płaci roczną składkę członkowską jest członkiem stowarzyszenia. Osoby kwalifikujące się do członkostwa w CSE muszą być aktywne zawodowo w doradztwie rolniczym [www.extension.usask.ca].

W 2001 roku powstała nowa ogólnokrajowa organizacja Canadian Association of Farm Advisors (CAFA), skupiająca zawodowych doradców rolnych. Jej misją jest poprawa jakości porad udzielanych rolnikom, ich rodzinom i spółkom rolniczym. Poprzez podnoszenie kwalifikacji doradców, zapewnia rolnikom lepszy dostęp do doradców i informacji. Organizacja reprezentuje także doradców w sprawach będących przedmiotem wspólnych korzyści. Istnieją realne możliwości współpracy z CSE w sprawach komunikacji z rolnikami, programu i organizacji imprez [www.cafanet.com].

Gospodarstwa rolne w Ontario w coraz większym stopniu potrzebują wykwalifikowanych doradców rolniczych do współpracy w podejmowaniu decyzji w zakresie zarządzania gospodarstwem rolnym. Właściciele gospodarstw rolnych muszą wiedzieć gdzie się zwrócić w celu uzyskania porady od wykwalifikowanych specjalistów. Wiele osób jest wynajmowanych w celach doradczych. Rolnicy i przedsiębiorcy w Ontario zgłaszają zapotrzebowanie na utworzenie centralnego rejestru wykwalifikowanych prawników świadczących usługi w ramach doradztwa rolnego. Organizacje rolnicze wspierają ten pomysł. Wiele osób udzielających porady rolnicze nie ma stałego członkostwa w żadnej organizacji rolniczej. Istnieje zapotrzebowanie na potwierdzenie kompetencji doradcy rolnego i zaangażowanie w uzyskiwanie wiedzy na temat innowacji rolniczych. Nowa inicjatywa Growing Forward ma na celu zwiększenie zaufania rolników do doradców, wymaga przestrzegania przez doradców kodeksu postępowania i standardów zawodowych. W ramach inicjatywy Growing Forward utworzona ma zostać lista doradców rolnych, która zostanie udostępniona przez rząd Ontario na ich stronie interneto-

wej. W lipcu 2008 roku federalne, prowincjonalne i terytorialne rządy podpisały umowę Growing Forward. Rozpoczęły się prace nad określeniem zaleceń szkoleniowych dla doradców rolniczych oraz sposobów zapewnienia rolnikom dostępu do profesjonalnych doradców. Dzięki temu programowi rząd federalny i prowincjonalny Ontario spodziewa się bardziej konkurencyjnego i innowacyjnego rolnictwa. W ramach programu udzielane są usługi doradcze na następujące tematy: środowiska i zmian klimatycznych, poprawy jakości gleby, wody, powietrza, bezpieczeństwa i identyfikacji żywności, określenia i wdrożenia najlepszych praktyk zarządzania, ochrony zwierząt i roślin przed chorobami i szkodnikami, oraz ochrony gospodarstwa rolnego przed stratami. OMAFRA działa we współpracy z Agriculture and Agri-Food Canada w celu ustanowienia partnerstwa z rolniczymi organizacjami w celu zapewnienia prawidłowego działania programu Growing Forward. Rolnicy do profesjonalnego doradcy rolnego zwracają się głównie w sprawie przeglądu ostatnich wyników finansowych, analizy ich obecnej sytuacji gospodarczej, omówienia celów i przygotowania prognoz finansowych dla gospodarstwa. Rolnicy korzystający z usług prywatnego doradcy rolnego kwalifikują się na cztery dni indywidualnych konsultacji i jeden dzień kontrolnych konsultacji w ciągu roku refundowanych przez rząd (maksymalnie 2.400 dolarów razem). Rolnicy mogą kwalifikować się do maksimum \$2.400; cztery dni indywidualnych konsultacji z doradcą biznesowym (maksymalnie 1.900 dolarów), a także do jednego dnia obserwacji (do maksymalnie 500 dolarów). Gospodarstwo rolne musi zapewnić wpłatę \$100, jako wkład własny w akcji [www.omafra.gov.on.ca].

Uznano za potrzebne utworzenie listy doradców rolnych dostępnej za pośrednictwem systemu internetowego oraz zapewnienie, aby doradcy rolni postępowali zgodnie z wyznaczonym kodeksem i etyką. Nowy system ma udzielać porad rolnikom, w jaki sposób wybrać doradcę. Zawodowi doradcy muszą spełniać minimalne wymagania i posiadać umiejętności oraz odpowiednie szkolenia w celu zapewniania określonej jakości usług. Oznacza to, że wymagane jest ukończenie przez doradców obowiązkowego szkolenia w dziedzinie etyki, planowania biznesowego, umiejętności doradców w celu spełnienia profesjonalnych wymogów. Aby znaleźć się na liście doradców rolniczych, każdy doradca musi przedstawić kompletną aplikację do OMAFRA. Pakiet powinien zawierać następujące elementy: list motywacyjny, zaświadczenie o posiadanym wykształceniu i doświadczeniu zawodowym, referencje zawodowe i dowód członkostwa w zawodowej organizacji rolniczej. Doradcy zainteresowani umieszczeniem ich nazwiska na tej liście, muszą posiadać jedną z następujących kombinacji edukacji i / lub doświadczenia:

- Policealne studia, referencje dwuletniego doświadczenia w rolnictwie.
- Certyfikat lub dyplom w rolnictwie i / lub ekonomii lub biznesowej i finansowej administracji, referencje pięciu lat doświadczenia, jako pożyczkodawcy lub doradcy w rolnictwie.

- Siedem lat doświadczenia, jako pożyczkodawca lub doradca biznesowy w rolnictwie [www.oia.on.ca].

4. Podsumowanie

Profesjonalne systemy doradztwa rolniczego rozwijają się w różnych krajach od ponad 150 lat. Każdy system skonstruowany jest zgodnie z tradycjami danego kraju, opiera się na wieloletnich doświadczeniach w organizowaniu otoczenia agrobiznesu oraz na wymaganiach zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej. System doradztwa rolniczego w Kanadzie jest zdecentralizowany i posiada swoją specyfikę w różnych prowincjach, z zachowaniem pewnych priorytetów ogólnokrajowych, dotyczących realizowanych programów doradczych. Wieloletnie doświadczenia budowania usług doradczych w Kanadzie wskazują, że istnieje możliwość dostosowania programów doradczych do oczekiwań środowisk rolniczych bez funkcjonowania jednolitego systemu doradztwa rolniczego. Jednakże przeniesienie takich doświadczeń wprost do innych krajów nie wydaje się odpowiednie, bowiem każdy kraj posiada swoją specyfikę i tradycję, która w znacznym stopniu determinuje ukształtowany system doradzania w rolnictwie. Najlepszym rozwiązaniem jest zawsze osadzenie własnego systemu doradztwa na wieloletnich doświadczeniach i tradycji istniejącej w danym kraju. Bez wątplenia można dostrzec w funkcjonowaniu doradztwa rolniczego w Kanadzie pewne tendencje ogólne, które charakteryzują w coraz większym stopniu rozwinięte systemy doradztwa rolniczego. Takim zjawiskiem jest przekazywanie części informacji służących wsparciu rolników do serwisów i baz danych dostępnych poprzez internet.

LITERATURA

1. Baker H.R. (1987): Future Options and Prospects in Rural Extension and Technology Transfer. Occasional Papers in Rural Extension. Department of Rural Extension Studies. Guelph, Ontario: University of Guelph.
2. Blackburn D.J., Vist D.L. (1984): Extension Handbook, Historical Roots and Philosophy of Extension. Guelph, Ontario: University of Guelph.
3. Boone E.J. (1989): Philosophical Foundations of Extension. [In:] Foundations and Changing Practices in Extension. Blackburn D.J., /Ed/, Guelph, Ontario: University of Guelph.
4. Cash D.W. (2001): Agricultural Extension and Boundary Organizations: In Order to Aid in Diffusing Useful and Practical Information. Science, Technology and Human Values, 26 (4), ss. 431-453.
5. Gill D.S. (2001): Agricultural Extension Services in Canada, ss.10-22. (Tekst dostępny na stronach: www.ales.ualberta.ca)

6. Kidd A.D., Lamers J.P.A., Ficarelli P.P., Hoffmann V. (2000): Privatising Agricultural Extension. *Journal of Rural Studies*, 16 (1), ss. 95-102.
7. Marsh S.P., Pannell D.J. (2000): Agricultural Extension Policy in Australia: The Good, the Bad and the Misguided. *The Australian Journal of Agricultural and Resource Economics*, 44 (4), ss. 605-627.
8. McKenna C. (1987): Cooperative Extension System: A Case in Point. [In:] Rivera W.M., /Ed./, *Planning Adult Learning: Issues, Practices and Directions*. Croom Helm, London, ss. 84-105.
9. OMAFRA (2000): Ministry of Agriculture Food and Rural Affairs, Business Plan 2001-2002, ss. 3-15.
10. Powell M. (2003): *Information Management for Development Organizations*. 2nd Edition, Oxfam Development Guidelines, Oxford.
11. Rivera W.M. (2001): Whither Agricultural Extension Worldwide? Reforms and Prospects. [In:] Wolf S., Zilberman D. *Knowledge Generation and Technical Change: Institutional Innovation in Agriculture*, Norwell: Kluwer Academic Publishers, ss. 291-311.
12. Young D. (2002): Agricultural Extension in Canada. (Tekst dostępny na stronach: www.extension.usask.ca/cse/documents/winter2002.pdf)
13. ŹRÓDŁA INTERNETOWE:
www.omafra.gov.on.ca
www.infosource.gc.ca
www.infogo.gov.on.ca
www.farmbusreg.com
www.oia.on.ca
www.extension.usask.ca
www.cafanet.com
www.cfa-fca.ca

JUSTYNA DOROFIEJCZUK-PARADNY, SŁAWOMIR ZAWISZA

ORGANIZACJA I FUNKCJONOWANIE DORADZTWA ROLNICZEGO W KANADZIE

Słowa kluczowe: rolnictwo, doradztwo rolnicze, organizacja, Kanada

STRESZCZENIE

Artykuł prezentuje konstrukcję, funkcjonowanie i zasady działania doradztwa rolniczego w Kanadzie. Jak wynika z badań jest to doradztwo zdecentralizowane, nie posiadające jednolitego systemu organizacyjnego na terenie całego kraju. W poszczególnych prowincjach istnieją nieco odrębne zasady organizacji doradztwa rolniczego. Idea doradztwa w Kanadzie polega na centralnym opracowywaniu programów doradczych, które są następnie realizowane przez władze prowincjonalne z udziałem publicznych i prywatnych instytucji zajmujących się doradztwem i wspieraniem rozwoju wsi i rolnictwa.

JUSTYNA DOROFIEJCZUK-PARADNY, SŁAWOMIR ZAWISZA

ORGANIZATION AND FUNCTIONING OF AGRICULTURAL EXTENSION IN CANADA

Key words: *agriculture, agricultural extension, organization, Canada*

SUMMARY

In this paper, there has been presented the structure, functioning and operation principles of agricultural extension in Canada. According to the investigations the counseling is of a decentralized character, without a uniform structural system on the territory of the country. The rules governing agricultural extension vary somewhat from district to district. The idea of counseling involves developing counseling programs which are further implemented by the local governments together with public and private organizations which are involved in counseling and supporting the development of agriculture and rural areas.

e-mail: justynadorof@yahoo.com

e-mail: Zawisza@utp.edu.pl